

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 348

О. М. Зеленська

ОВОЛОДІННЯ НАВИЧКАМИ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ВВНЗ

Реалії початку XXI сторіччя формують нові вимоги до визначення цілей і змісту військової освіти. У контексті полікультурності увага акцентується на формуванні у майбутніх офіцерів етнічних і культурних цінностей суспільства, норм міжкультурного та міжетнічного спілкування, комунікативної гнучкості, орієнтації на гуманізм і толерантність у спілкуванні з представниками різних рас, культур, релігій, мов. Зазначені вимоги пов'язані із поглибленням військового співробітництва із зарубіжними країнами, організацією і проведенням ними сумісних навчань і маневрів, участю в миротворчих операціях, партнерством у підготовці військових кадрів. Саме в умовах розширення міжнародних зв'язків особливо актуальним виявляється питання формування у представників Збройних Сил України вмінь і навичок іншомовного спілкування, що зумовлюється необхідністю оволодіння майбутніми офіцерами полікультурною компетентністю.

Ознайомлення з дослідженнями провідних фахівців у галузі вищої освіти дозволило з'ясувати, що проблема формування полікультурної компетентності знаходить своє відображення у працях, присвячених визначенню загальних науково-методологічних підвалин формування полікультурної компетентності (Г. Дмитрієв, І. Лощенова, В. Єршов), формуванню патріотичних та інтернаціональних уявлень молоді в умовах полікультурного суспільства (О. Джуринський, В. Присакар та ін.), висвітленню шляхів розбудови діалогу культур (В. Біблер, М. Бубер, С. Курганов), вивченню окремих аспектів професійної компетентності майбутніх військових фахівців (Н. Арсен'єва, Т. Брик, О. Жежера, В. Ягупов, та ін.).

Не дивлячись на те, що питанням професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах приділяється сьогодні значна увага, загальний стан розробленості проблеми оволодіння полікультурною компетентністю та навичками іншомовного спілкування курсантів у її формуванні на теоретичному та практичному рівні залишається незадовільним. Цим зумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – розкрити важливість та особливості оволодіння курсантами ВВНЗ навичками іншомовного спілкування у формуванні

полікультурної компетентності під час навчання у вищих військових навчальних закладах.

Сучасні тенденції розвитку суспільства зумовлюють необхідність активних змін в організації педагогічного процесу у вищих військових навчальних закладах. Цей аспект знаходить відображення у відповідних документах у галузі вищої військової освіти. Так, у Наказі міністра оборони України „Про затвердження Концепції навчання іноземних мов у військових навчальних закладах Міністерства оборони України” відзначено зростання вимог до випускників ВВНЗ щодо їхнього професіоналізму та компетентності, які, насамперед, полягають у набутті представниками збройних сил навичок ефективного іншомовного спілкування з представниками інших мов, культур, релігій, що є важливим складником полікультурної компетентності.

На підставі аналізу наукових праць полікультурна компетентність курсанта вищого військового навчального закладу розглядається як комплексна професійно-особистісна якість, що забезпечує здатність майбутнього військового взаємодіяти з представниками інших культур на засадах взаємоповаги та взаєморозуміння й ефективно виконувати професійні завдання в умовах полікультурного середовища.

З урахуванням різних точок зору науковців щодо структурних складових полікультурної компетентності (Р. Агадуллін, О. Гуренко, А. Солодка, А. Хупсарокова) було уточнено її структуру як єдність когнітивно-процесуального й особистісно-аксіологічного компонентів. Когнітивно-процесуальний компонент забезпечує сформованість у курсантів знань про: сутність культури, різноманітність і особливості субкультур, тенденції їх взаємодії; матеріально-духовну культуру, історію, географію, побут, традиції та звичаї представників різних країн; правила та норми міжкультурної комунікації; екстралінгвістичну інформацію; основи державного законодавства стосовно прав національних меншин, а також документи ЮНЕСКО, міжнародні конвенції, узгодження стосовно інтернаціонального співробітництва, дружби та взаєморозуміння між народами тощо [1; 2].

Зазначений компонент полікультурної компетентності визначає також групи полікультурних умінь, до яких відносяться вміння користуватися іноземною мовою у професійній міжкультурній комунікативній діяльності, організовувати процес трансляції та приймання міжкультурної інформації, встановлювати „суб’єкт-суб’єктні” відносини з учасниками міжкультурної комунікації, запобігати конфліктним ситуаціям та при необхідності ефективно розв’язувати їх, гнучко використовувати власний невербальний „репертуар” для адекватного передавання інформації, обирати оптимальні невербальні засоби для здійснення міжкультурного спілкування, попереджувати конфлікти в ситуаціях міжкультурного спілкування, бути готовим до компромісу, який є основою співіснування та співпраці в полікультурному суспільстві.

Особистісно-аксіологічний компонент полікультурної компетентності курсантів знаходить відображення в орієнтації майбутніх військових фахівців на духовно-моральні цінності багатонаціонального та багатокультурного суспільства: справедливість, добро, рівноправність, свободу, гуманізм, обов'язок, совість, національну культуру, толерантність, терпимість, поважне ставлення до представників інших культур; усвідомлення значущості, самотності, цінності, автентичності, неповторності та рівноцінності різних культур; розуміння важливості збереження і примноження культурних надбань і цінностей тощо.

Очевидно, що одну з найбільш широких і вагомих можливостей у контексті формування полікультурної компетентності має вивчення іноземної мови. Вивчення іноземної мови у ВВНЗ базується на державних освітніх мовних стандартах та враховує стандартизовані мовленнєві рівні НАТО „СТАНАГ-6001”. Зміст мовного навчального матеріалу обумовлений номенклатурою соціальних контактів, пов'язаних із сферами реальної дійсності, та передбачає врахування професійної спрямованості навчання у ВВНЗ. Як відомо, успішне опанування іноземної мови неможливо здійснити без вивчення культури її носіїв, історії, географії, традицій, звичаїв тощо. Тому тематика кредитних модулів окрім загальновійськової та фахової специфіки різних напрямів підготовки курсантів забезпечує знайомство з особливостями державного, політичного, суспільного устрою різних країн та особливостями культури народів, що їх населяють.

З огляду на необхідність розвитку навичок полікультурної комунікації у навчанні іноземній мові мають розширюватися можливості для застосування автентичних навчальних матеріалів, які озброюють курсантів знаннями полікультурної спрямованості в межах вивчення іноземної мови як навчальної дисципліни. Це вимагає лінгвокультурологічного добору лексики і розробки прийомів її засвоєння для того, щоб мова курсантів стала більш природньою. Специфіка лінгвокультурологічного матеріалу створює реальні умови розвитку полікультурної комунікації курсантів засобами мови, сприяє оптимізації процесу навчання основ іншомовного спілкування на міжкультурному рівні [3; 4].

З урахуванням рекомендацій дослідниці К. Кричевської [3] вважаємо за доцільне використовувати наступні автентичні прагматичні матеріали під час навчання іноземній мові: у навчально-професійній сфері спілкування – рекламні проспекти різноманітних навчальних центрів, об'яви з працевлаштування, газетний матеріал про систему освіти, проблеми освіти; у соціально-культурній сфері спілкування – репродукції художніх творів, рекламні проспекти, довідники з ілюстраціями визначних пам'яток та інших цікавих місць, карти-плани міст, програмки і афіші вистав, фестивалів, програми екскурсій, путівники; у побутовій сфері спілкування – побутові предмети (їх

ілюстрації і товарні етикетки), проспекти-реклами готелів, схеми-плани видів транспорту, проїзні квитки, рахунки для оплати; у сімейно-побутовій сфері спілкування – матеріали листування (листи, картки, запрошення), візитівки, бланки вітальних карток у зв'язку з різними сімейними подіями (народження дитини, весілля, ювілей), релігійними та іншими святами; у спортивно-оздоровчій сфері – реклама оздоровчих центрів, спортивних комплексів, басейнів тощо, афіші про масові спортивні заходи (забіги, запливи тощо). Використання всіх цих матеріалів з метою визначеного функціонально-цільового призначення сприяють набуттю курсантами країнознавчих знань, порівнянню і співставленню соціокультурних особливостей англомовних країн та України, і на цій основі організації мовленнєвого спілкування, а саме розвитку усного мовлення за сферами і ситуаціями спілкування (організація інтерв'ю, різноманітних опитувань про навчальні і спортивні центри, імітація подорожей і відвідувань тощо), а також для семантизації мовних одиниць і розвитку смислової і лінгвістичної догадки, компаративних вмінь, оціночних суджень тощо [3, с. 15].

Навички полікультурної компетентності поміж інших передбачають не лише володіння іншомовними мовленнєвими вміннями, але й знаннями особливостей вербальної та невербальної комунікативної поведінки носіїв мови. Як наслідок, важливим елементом у тренуванні та формуванні навичок міжкультурного діалогу є залучення курсантів до виконання завдань і вправ, спрямованих на формування вмінь ефективного вербального (вміння правильно добирати і вживати мовні одиниці залежно від комунікативної ситуації) та невербального (інтерпретація міміки, жестів співбесідника, дотримання дистанції у „зоні комфорту” і т. ін.) міжкультурного спілкування [4; 5]. Так, в процесі вивчення іноземної мови значна увага має приділятися стимулюванню курсантів до того, щоб вони в коректній формі висловлювали свої судження, намагалися не вживати категоричних виразів та уникали прямих суджень при висловлюванні власної думки чи оцінки. Адже, на відміну від інших народів, британцям, зокрема, властива так звана стриманість у висловлюваннях (*understatement*). Так, курсантам пропонується замість *short* (малого зросту) говорити про людину *not very tall* (не досить високий), замість *stupid* (дурний) – *not very clever* (не дуже розумний), замість *insane* (божевільний) – *mentally challenged* (з розумовими вадами). В публіцистично-політичній сфері прикладами полікоректної лексики можуть бути: *euthanasia / mercy killing* (евтаназія / милосердне вбивство); *underdeveloped countries / the 3d world countries* (нерозвинені країни / країни третього світу) тощо.

Оволодінню курсантами знаннями та навичками іншомовного спілкування у полікультурному аспекті значна увага має приділятися також і в позааудиторній навчально-виховній роботі. Зокрема, у руслі зазначеного особливе значення має залучення майбутніх офіцерів до участі у дискусійних заходах, таких як: конференції („Україна і Я”, „Світ

навколо тебе”), засідання „круглого столу” („Світова угода”, „Національні цінності американців”), вікторини („Чи знаєте Ви, що...?”), „Зміст екстралінгвістичних сигналів у контексті різних етнічних культур”), дискусії („Історія тероризму”, „Моральний кодекс сучасного миротворця”, „Миротворча діяльність НАТО і Україна”) тощо.

Розширенню особистісно-аксіологічної складової полікультурної компетентності курсантів сприяє також періодичне проведення зустрічей, дружніх візитів за участю зарубіжних викладачів як носіїв іноземних мов, офіцерів (в тому числі країн НАТО) і курсантів із зарубіжних ВВНЗ за програмами обміну. У процесі проведення таких заходів майбутні українські офіцери збагачують свої знання як щодо зовнішньої і внутрішньої політики різних країн, їх державного устрою, географічних особливостей, так і особливостей їхніх культур, а саме знайомляться з традиціями, звичаями, символікою, а також розширюють свій досвід спілкування з представниками різних культур. Проведення таких заходів супроводжується емоційним піднесенням, що має позитивний вплив на розвиток у курсантів комунікативних умінь, зокрема умінь міжкультурного діалогу, формування в них полікультурно значущих особистісних якостей тощо.

У світлі формування полікультурної компетентності у позааудиторній діяльності курсантів важливе значення має також залучення їх до участі в діяльності гуртків, секцій, факультативів тощо, які виходять за межі навчальної програми з іноземної мови. Так, наприклад, учасники гуртка „Англійська без кордонів” більш глибоко вивчають англійську мову через опанування уривків літературних творів, аутентичних мовних виразів, організацію електронного листування з носіями мови, участь у брейн-рингах, випуск стінгазети тощо.

Крім цього, з метою сприяння подальшому розвитку полікультурних знань, мотивів і цінностей безконфліктної поведінки, поваги й шанобливого ставлення до розмаїття культур, усвідомлення цінності кожної людини тощо для майбутніх військових мають організовуватися віртуальні краєзнавчі екскурсії / туристичні поїздки до найвідоміших міст різних країн та їхніх визначних місць (Букінгемський Палац у Лондоні, Білий Будинок у Вашингтоні), культпоходи до історичних і художніх музеїв (Лувр, Ермітаж, Британський національний музей), театрів, книжкових виставок тощо.

Вагомий вплив на формування полікультурної компетентності у позааудиторній діяльності під час навчання іноземній мові забезпечує також проведення тематичних вечорів, мовних тижнів, днів культури та фестивалів, присвячених полікультурній проблематиці, організація ділових поїздок за кордон, у тому числі для навчання курсантів за програмою обміну між вітчизняними й зарубіжними вищими військовими навчальними закладами тощо.

Слід також відзначити виконання курсантами дослідницьких проектів, серед яких мають бути як такі, що спонукають їх до більш

глибокого вивчення „своєї малої Батьківщини” („Все про мій регіон”, „Історія мого рідного міста (селища)”), адже розуміння та повага до чужої культури має формуватися на основі знання та гордості за свою власну, так і ті, що знайомлять їх з різними сферами життя носіїв іноземної мови („Підготовка майбутніх офіцерів в США та Великій Британії”) тощо.

Загалом, оволодіння навичками іншомовного спілкування під час вивчення іноземної мови має сприяти набуттю курсантами знань полікультурного характеру, знань про лексичну, граматичну, фонетичну системи іноземної мови та володіння нормами їх застосування; набуттю здатності отримувати, опрацьовувати і передавати іншомовну інформацію (володіння екстралінгвістичною інформацією) у процесі міжособистісної суб'єкт-суб'єктної взаємодії та здатності щодо продуктивної взаємодії з представниками інших культур, впевненості у собі та своїх силах для здійснення цілеспрямованої міжкультурної комунікації; усвідомлення самотності та рівноцінності різних культур, виявлення культурної спільності між представниками різних культурних груп іноземних країн з метою поширення рамок власної групової належності за політичними межами України.

З'ясовано, що нові вимоги до професійної підготовки майбутніх військових фахівців зумовлені поглибленням міжнародного співробітництва, спрямованістю політики нашої держави на Євроатлантичну інтеграцію, участю офіцерів Збройних Сил України у міжнародних навчаннях, миротворчих операціях ООН, що вимагає від курсантів військових ВНЗ оволодіння навичками полікультурної компетентності та, зокрема, навичками іншомовної комунікації для успішного здійснення своєї професійної діяльності в умовах полікультурного суспільства. Подальші дослідження необхідно спрямувати на більш детальне вивчення шляхів організації самостійної роботи курсантів з метою набуття навичок полікультурної компетентності.

Список використаної літератури

1. Агадуллін Р. Р. Полікультурна освіта : методолого-теоретичний аспект / Р. Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. – 2004. – №3 (4). – С. 18 – 29. **2. Гуренко О. І.** Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. І. Гуренко. – Харків, 2005. – 20 с. **3. Кричевская К. С.** Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка / Кричевская К. С. // Иностранные языки в школе. – 1996. – № 1. – С. 13 – 17. **4. Маслак Л. П.** Роль і місце міжкультурної комунікації у процесі формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів / А. Маслак, Л. П. Маслак // Науковий Вісник Чернівецького університету. – 2009. – Вип. 469. – С. 105 – 111.

5. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций / В. В. Сафонова. – Воронеж : ИСТОКИ, 1996. – 237 с.

Зеленська О. М. Оволодіння навичками іншомовного спілкування як важливий елемент формування полікультурної компетентності курсантів ВВНЗ

У статті висвітлено актуальність сформованості полікультурної компетентності для майбутніх офіцерів Збройних Сил України у сучасних умовах, на основі аналізу досліджень різних науковців розкрито суть поняття полікультурної компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів, визначено її структуру як єдність когнітивно-процесуального й особистісно-аксіологічного компонентів. Обґрунтовано роль іншомовного спілкування та розвитку його навичок у формуванні зазначеного явища під час навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах. Наведено форми і методи навчально-виховної роботи, що сприяють успішному формуванню вмінь і навичок полікультурної компетентності як однієї зі складових професійної підготовки майбутніх військових фахівців.

Ключові слова: полікультурна компетентність, курсанти, вищий військовий навчальний заклад, іншомовне спілкування, професійна діяльність.

Зеленская Е. Н. Освоение навыков иноязычного общения как важный элемент формирования поликультурной компетентности курсантов ВВУЗов

В статье освещается актуальность сформированности поликультурной компетентности для будущих офицеров Вооруженных Сил Украины в современных условиях, основываясь на исследованиях разных ученых, раскрыта суть понятия поликультурной компетентности курсантов высших военных учебных заведений, определена ее структура как единство когнитивно-процесуального и личностно-аксиологического компонентов. Обоснована роль иноязычного общения и развития его навыков в формировании указанного явления во время обучения курсантов в высших военных учебных заведениях. Приводятся формы и методы учебно-воспитательной работы, способствующие успешному формированию умений и навыков поликультурной компетентности как одной из составляющих профессиональной подготовки будущих военных специалистов.

Ключевые слова: поликультурная компетентность, курсанты, высшее военное учебное заведение, иноязычное общение, профессиональная деятельность.

Zelenzka O. M. Mastering Skills of Communication in a Foreign Language as an Important Element of the Polycultural Competence Formation among Cadets of Higher Military Educational Institutions

The article deals with the topicality of the formation of polycultural competence for the future officers of the Ukrainian Armed Forces in current conditions, based on the analysis of various scientists' researches it determines the essence of the notion of polycultural competence, its structure as a combination of cognitive-procedural and personality-axiological components. The role of communication in a foreign language and the development of its skills for the above mentioned phenomenon while teaching cadets at higher military educational institutions as well as forms and methods of educational work contributing to the successful formation of polycultural competence as one of the elements of the future military specialists' professional training have been given.

Key words: polycultural competence, cadets, higher military educational institution, communication in a foreign language, professional activity.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2012 р.

Прийнято до друку 24.01.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ткачова Н. О.

УДК 378.147-322

Н. В. Карчевська

**ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
МАГІСТРАТУРИ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХУ**

Інтеграція України в економічний і культурний європейський контекст, сучасна соціокультурна реальність пов'язані з тим, що відбувається перетворення всіх форм життєдіяльності суспільства і людини, і перетворення виробництва. Ці перетворення зумовлюють зміни у світогляді особистості, що розвивається як суб'єкт діяльності. Підготовка магістрантів у складних соціокультурних реаліях орієнтована на нові вимоги до еталону висококваліфікованого фахівця. Конкурентоспроможність випускників-магістрантів на внутрішньому і міжнародному ринку праці виступає найважливішим критерієм якості вищої освіти.

Сформовані до теперішнього часу теоретичні уявлення про систему педагогічної освіти, що зберігають традиційну прихильність до парадигми „знань” професійної діяльності інженера-педагога, виявилися нездатними створювати концептуальні підстави для прориву до радикально нової практики підготовки інженера-педагога, орієнтованого